

УДК 373.1 (477) (091): 811.1

Литньова Т.В.

РОЗВИТОК ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ В ПЕРІОД ДІЇ ПОСТАНОВ 30-Х РОКІВ ПРО ШКОЛУ

Із самого початку 30-х років ХХ ст. стан іноземних мов у вітчизняній шкільній практиці характеризувався двома протилежними процесами. З одного боку, продовжувалося широке вивчення іноземних мов у суспільстві в ході кампанії "Іноземні мови в маси". Проте в окремих випадках воно не давало позитивних результатів через відсутність кваліфікованих кадрів. З іншого боку, стан іноземних мов у школі погіршувався через невирішеність питання з методом навчання. Зокрема, школа переходила виключно на метод проектів, який остаточно порушував навчальний процес з розвитку мовленнєвих умінь, оскільки пропонував застосовувати серйозні проекти, пов'язані з практичними діями школярів, виконання яких при навчанні іноземної мови утруднювалось недостатнім лексичним запасом.

Освітні реформи 30-х років відіграли вагомий роль у змінах у шкільній справі, посиленні уваги до вивчення іноземних мов і започаткували нове бачення цілей викладання іноземних мов у школі. Попри досить активне дослідження процесу навчання іноземних мов вітчизняними вченими (В.М. Александер, Є.Ф. Буштуєва, Г.В. Гольдштейн, І.А. Грузинська, А.А. Любарська, Н.Е. Мамуна, О.О. Миролубов, Л.П. Міліцина, Р.К. Розенберг, Н.І. Теннова, З.М. Цветкова) менше уваги приділяється ними розкриттю цілей навчання іноземних мов у загальноосвітній школі в період дії постанов про школу 30-х років.

З огляду на це мета статті – проаналізувати зміст цілей навчання іноземних мов у вітчизняній школі в період дії тих постанов 30-х років про школу, у яких розглядалося викладання іноземних мов (1931, 1932, 1934, 1935 рр.).

Постанова ЦК ВКП(б) від 5 вересня 1931 р. "Про початкову і середню школу" різко засуджувала школу за те, що вона не давала достатнього об'єму загальноосвітніх знань і незадовільно вирішувала завдання підготовки для технікумів і вищої школи досить грамотних людей, які добре володіли основами наук [1: 43-44].

У зв'язку з цим Центральний Комітет ВКП(б) поставив вимогу переглянути і переробити шкільні програми, забезпечивши в них точно окреслене коло систематизованих знань [1: 45]. Для викладання іноземної мови це мало велике значення: створювались передумови для обов'язкового вивчення іноземних мов. З метою реалізації постанови ЦК ВКП(б) колегія Наркомосу від 10 листопада 1931 року визначила цілий

ряд заходів, серед яких особлива увага зверталась на навчання іноземних мов. Зокрема, як зазначає О.О. Миролубов, пропонувалося підготувати програму із врахуванням початку вивчення цієї дисципліни з III року навчання [2: 135].

Необхідно зауважити, що прагнення ввести іноземну мову в початковій школі з третього року навчання, безперечно, було прогресивним. Водночас незначна кількість годин у цій школі не могла дати суттєвих результатів. Адже, відповідно до навчального плану, затвердженого 29 жовтня 1931 р., на вивчення іноземної мови виділялося по 50 навчальних годин в III і IV групах (класах). Стосовно інших груп сітка годин залишалася незмінною: V група – 3 години, а решта груп – по 2 години на тиждень, тобто 13 тижневих годин на весь термін навчання. Крім того, катастрофічно не вистачало підготовлених кадрів для викладання в початковій школі.

Звернемо увагу на те, що викладання іноземних мов на початку 30-х рр. велося за програмою 1927 р. з чіткою рецептивною установкою на навчання читання. Автори програми зазначали: "Школа не може ставити мету навчати розмовного мовлення, оскільки не володіє достатньою кількістю часу для практики і не може витратити його на повідомлення учням тих навичок, які, можливо, і не будуть повною мірою використані ними" [2: 118]. Усне мовлення і письмо розглядалися як засоби навчання.

У цій же програмі уперше були сформульовані загальноосвітні цілі викладання іноземних мов:

- 1) поглиблення і розширення поняття про рідне мовлення;
- 2) деяка можливість познайомитися із життям і культурою народу;
- 3) користування літературою іноземними мовами [2: 118].

Постанова ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. "Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі" була тісно пов'язана з постановою від 5 вересня 1931 р. У ній ЦК ВКП(б) зазначив суттєві недоліки в методиці навчання, скасував лабораторно-бригадний метод, поклав в основу шкільної роботи класно-урочну систему з постійним складом класу і чітким розкладом занять. Дана постанова мала виключне значення для перебудови всієї роботи школи в напрямку оволодіння основами наук і розширення у зв'язку з цим об'єму загальноосвітніх знань. У постанові ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. вперше наголошувалося на обов'язковому вивченні іноземної мови у школі і формулювалося наступне завдання школи: "Визнати необхідним, щоб середня школа обов'язково забезпечила знання однієї іноземної мови кожному, хто закінчує школу" [1: 62].

Після постанови ЦК ВКП(б) роль і питома вага іноземної мови як навчального предмету значно зросла. Про це, зокрема, свідчило і помітне збільшення кількості годин на іноземну мову в навчальному плані 1932 р. Так, у 1932 р. сітка годин з іноземної мови, порівняно з 1931 р., збільшилася майже удвоє, а порівняно з 1925 р. – у 3,5 рази. За новим

навчальним планом (1932), на цей навчальний предмет відводилося загалом 716 годин з наступним розподілом по класах: з IV по VII – по 2 години в тиждень, а в IX і X – по 4 години на тиждень. Про збільшення кількості годин з іноземної мови після постанови ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. свідчить наступна таблиця [3: 178]:

Сітка годин з іноземної мови з 1925 по 1941 рр.

Рік	Кількість тижневих годин по класах							Всього	
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Тижневих годин	За курс
1925	–	3	3	2	–	–	–	8	200
1926	–	3	3	3	2	2	–	13	432
1927	–	3	3	3	2	2	–	13	432
1928	–	3	3	3	2	2	–	13	432
1929	–	3	2	2	2	2	2	13	442
1930	–	3	2	2	2	2	2	13	442
1931	–	3	2	2	2	2	2	13	442
1932	2	2	2	2	2	4	4	18	716
1933	2	2	2	2	2	4	4	18	716
1934	3	4	3	3	3	4	4	24	954
1935	3	4	3	3	3	4	4	24	954
1936	3	4	3	3	3	4	4	24	954
1937	–	3	3	3	3	3	3	18	720
1938	–	4	3	2	3	3	3	18	702
1939	–	4	3	2	3	3	3	18	702
1940	–	4	3	2	3	3	3	18	702
1941	–	4	4	2/3	4	2/3	3/4	20,5	819

Ціль, поставлена в постанові ЦК ВКП(б) – "обов'язково забезпечити знання однієї іноземної мови кожному, хто закінчує школу", – вимагала певної інтерпретації від методистів. З цього питання існували різні думки, які стосувалися лише практичної мети, ігноруючи загальноосвітню, виховну і розвиваючу. І.А. Грузинська зазначала: "Потрібно навчати усіх сторін мовної діяльності, виділяючи деякі з них на різних етапах навчання на перше місце залежно від вікових особливостей і цільової установки; через підручники, програму і методичні посібники потрібно дати школі систему прийомів та вправ, спрямованих на створення чітких і правильних навичок – навички вимови, усного мовлення, орфографії, читання; потрібно повідомити учням певну суму мовних знань, для чого необхідно протягом шести років навчання дати систематичний курс граматики мови, що вивчається" [4: 59].

З наведеної цитати бачимо, що автор пропонує оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності, тобто акцентує іншу мету, не згадуючи інші цілі. Схожа мета ставилася в дореволюційний період. Співпадає і завдання стосовно систематичного курсу граматики, увага до якого в післяреволюційний період дещо зменшилася. На думку О.О. Миролюбова, висунення подібного глобального завдання було пов'язане з різким збільшенням годин на вивчення іноземної мови за планом 1932 р. [2: 144].

Для порівняння різних тлумачень цілей навчання іноземних мов розглянемо точку зору В.М. Александера, який, пояснюючи цілі навчання іноземних мов у неспеціальних вузах, підкреслював їх ідентичність цільовим установкам середньої школи, з чого можна зробити висновок, що компонентами практичної мети навчання іноземних мов є:

- 1) розуміння тексту і легкої газетної статті за допомогою словника;
 - 2) самостійний переклад тексту за допомогою словника в письмовій формі без грубих помилок;
 - 3) розуміння усного мовлення середнього ступеня важкості на суспільно-політичні та побутові теми і вміння усно виражати думки, вживаючи прості типові речення в межах вивчених тем.
- Втім у середній школі він наголошував на зниженні перекладу і, навпаки, зростанні питомої ваги усного мовлення [5: 72].

Аналіз наведених точок зору показує, що обидва автори відносили формування умінь та навичок читання і усного мовлення до задач навчання. Відмінність полягає в наступному: І.А. Грузинська тлумачила ціль більш розширено, включаючи до її складу письмо і систематичний курс граматики. Загальний недолік запропонованих І.А. Грузинською та В.М. Александером цілей навчання іноземних мов полягав у тому, що загальноосвітня, виховна і розвиваюча цілі були в них абсолютно відсутні. Погоджуємося з думкою О.О. Миролюбова, який, пояснюючи важливість практичної мети в той період, зазначав, що індустріалізація країни і приплив іноземних спеціалістів вимагали збільшення кількості осіб, які б володіли іноземними мовами. У брошурі про значення вивчення іноземних мов, яка пропагувалася серед народу, чітко підкреслювалося, що якщо врахувати найближчим часом збільшення кількості робітників і спеціалістів з-за кордону, то недолік осіб, які володіють мовами, буде відчуватися ще гостріше. При такій ситуації в країні цілком очевидним було висунення практичної цінності знання мов на перший план [2: 144-145].

Звернемося до визначення цілей навчання іноземних мов у програмі 1933 р., першій програмі після постанов про школу 1931 – 1932 рр. Незважаючи на те, що в постанові ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. зазначалося про необхідність обов'язкового забезпечення знання однієї іноземної мови кожному випускнику школи, автори досить скромно формулювали практичні цілі навчання: "Читати та розуміти іншомовний

текст і мати певний запас слів і виразів, необхідних для елементарного користування мовою" [6: 28].

Таким чином, дана цитата свідчить про рецептивну спрямованість програми. Згадка про елементарне користування мовою у зв'язку з вимогою знання слів і виразів дуже мало говорить про усне мовлення. Звичайно, при тогочасній кількості годин (18 тижневих годин за весь курс) ставити питання про оволодіння учнями усним мовленням було важко.

Необхідно зауважити, що, враховуючи виклики часу, автори програми 1933 р. вперше спробували якимось чином конкретизувати цілі навчання іноземних мов. Проте ця спроба призвела до того, що виділення практичних цілей відбулося за рахунок зменшення уваги до загальноосвітніх. Пояснити це можна тим, що в постановках ЦК ВКП(б) про школу 1930 – 1931 років підкреслювалися виключно практичні задачі.

Важливе зауваження робить М.О. Шильнікова, яка зазначає, що обстеження успішності учнів підтвердило перевантаження програми 1933 р. навчальним матеріалом. Це вело до поспіху в проходженні матеріалу, а звідси – до недостатньої засвоюваності знань [7: 28]. На основі даних обстеження Наркомос у 1934 році вніс деякі зміни в програму 1933 р. з метою її розвантаження відповідно до вікових особливостей учнів. Ці зміни стосувалися скорочення обсягу лексичного і граматичного матеріалу в змісті навчання іноземних мов.

Разом з тим у 1934 р. кількість годин на іноземні мови значно збільшилася, що свідчить про зростання уваги Наркомосу до вивчення цих мов. Так, за навчальним планом 1934 р., на вивчення іноземної мови у школах відводилася вже наступна кількість годин: IV клас – 3 години, V клас – 4 години, VI клас – 3 години, VII клас – 3 години, VIII клас – 3 години, IX клас – 4 години, X клас – 4 години, тобто 24 тижневих години або 954 години за курс [3: 178]. Кількість годин, яка виділялася на вивчення іноземної мови в 1934 р., була рекордною для всієї історії існування вітчизняної школи.

Про те, що Наркомос продовжував виявляти увагу до вивчення іноземних мов, свідчить і той факт, що 1934 р. була опублікована спеціальна постанова "Про введення у школах викладання англійської і французької мов". У ній підкреслювалося, що ці мови потрібно вводити не як додаткові, а як основні, тобто з самого початку навчання мов. Як зазначає О.О. Миролюбов, якщо запровадженню англійської і французької мов у школі перешкоджав брак учителів, то німецька мова до середини 30-х років викладалася майже у всіх школах [2: 138].

У зв'язку з різким збільшенням годин у 1935 р. з'являється нова програма з дещо іншим підходом до визначення цілей навчання іноземних мов. На зміну цих цілей вплинула створена на цей час система безперервного навчання іноземних мов від школи до вузу, що в ідеалі повинно було забезпечити знання іноземних мов новою інтелігенцією.

Тому програма 1935 р. висувала ціллю навчання іноземних мов всебічне володіння мовою, тобто усним і писемним мовленням, причому вимоги продуктивного володіння мовою були поставлені цього разу на перший план. Розглянемо детальніше задачі навчання іноземних мов, передбачені програмою 1935 р.:

- 1) вести розмову і виступати з коротким повідомленням на доступну для учнів тему;
- 2) розуміти живе іншомовне мовлення;
- 3) читати і розуміти загальнополітичний (газети і журнали), літературний та науково-популярний іншомовний текст;
- 4) перекладати іншомовний текст з мінімальним використанням словника;
- 5) виражати свої думки письмово в межах набутих мовних знань [8: 3]. Також підкреслювалося, що живе іншомовне мовлення повинне бути вихідним моментом навчального процесу і сприяти оволодінню мовою за найбільш короткий термін.

Згідно з програмою 1935 р., на кожному етапі навчання, починаючи з першої чверті, необхідно було привчати учнів користуватися набутими знаннями з іноземної мови. Наприклад, наприкінці першої чверті від учнів вимагалось уміти в межах вивченого матеріалу самостійно поставити питання своєму товаришу або вчителю і, в свою чергу, дати відповідь на нього. У другій чверті учні повинні були уміти скласти діалог, використовуючи набутий мовний матеріал.

Таким чином, можна зробити висновок, що програма 1935 р. була значним кроком вперед в оволодінні продуктивними видами мовлення, але вона практично не вплинула на навчальний процес в цілому і, зокрема, на реалізацію визначених цілей навчання іноземних мов, оскільки в 1936 р. з'явилася нова програма.

За О.О. Миролубовим, появу нової програми спричинили скорочення кількості годин на вивчення іноземної мови (приблизно на 250 годин, тобто на 25% загальної кількості часу) і скасування навчання в IV класі. Припинення викладання в IV класі О.О. Миролубов пояснює відсутністю достатньої кількості підготовлених учителів. Проте зменшення кількості годин у IV класі було, на його думку, особливо болісним, оскільки саме на першому етапі навчання концентрація годин є досить важливою [2: 139]. Отже, різке скорочення годин свідчило про все ще наявну недооцінку іноземної мови керівниками Наркомосу.

Необхідно зауважити, що увага до іноземних мов, викликана постановою ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р., з часом послабилася, розпочалося скорочення годин на іноземну мову. Можна висловити припущення, що певну роль у цьому відіграв низький рівень володіння мовою випускниками школи, хоча це було не дивно в умовах браку кваліфікованих кадрів. З цього приводу сучасниками тих подій називалися такі основні причини низького рівня викладання іноземних мов:

- 1) незадовільна підготовка наявних кадрів учителів іноземних мов;
- 2) брак кадрів учителів, внаслідок чого іноземна мова в ряді сільських шкіл зовсім не викладалася;
- 3) як правило, повна відсутність контролю та інструктажу вчителів іноземних мов з боку директорів і завучів шкіл через незнання ними самими іноземних мов... [9: 4].

7 серпня 1935 р. Рада народних комісарів прийняла постанову "Про організацію навчання іноземних мов у початковій і середній школі" [2: 139-140]. У ній гостро піднімалося питання про кадри вчителів. Дана постанова зобов'язала Наркомос серйозно зайнятися підготовкою кадрів учителів іноземних мов і підвищенням кваліфікації діючих кадрів.

Отже, Рада народних комісарів прагнула вирішити проблему кадрів учителів іноземних мов. Ця проблема була досить важливою, оскільки в середині 30-х років завершилася широка кампанія в суспільстві з вивчення мов і іноземна мова почала вивчатися в основному як навчальний предмет середньої і вищої школи.

Програма 1936 р. не містила різких змін щодо визначення цілей навчання іноземних мов. Загальна установка на розвиток усного мовлення збереглася, але, порівняно з програмою 1935 р., мала більш скромне формулювання: "Одним з найважливіших видів робіт є розвиток навичок живого мовлення" [10: 5].

Аналіз літературних джерел дозволив установити розбіжність у поглядах О.О. Миролюбова та І.В. Рахманова стосовно навчального плану 1936 р. На відміну від О.О. Миролюбова, І.В. Рахманов не вказував на скорочення кількості годин. За І.В. Рахмановим, розподіл годин по класах і загальна кількість годин за весь курс були однаковими в 1935 і 1936 рр. [3: 178].

Звернемося до навчального плану 1937 р. За цим планом, навчання іноземної мови розпочиналося з V класу, а години розподілялися наступним чином: по 3 години в кожному класі, тобто 18 тижневих годин або 720 годин за курс [11: 12-13].

Навчальний план 1938 р. передбачав наступний перерозподіл годин, які відводилися на вивчення іноземної мови: в V класі призначалося 4 години на тиждень, в VI класі – 3 години, в VII – 2 години, в VIII – X класах – по 3 години на тиждень, тобто 18 тижневих годин [12: 11]. У зв'язку з переходом із шестиденного робочого тижня на семиденний загальна кількість годин зменшилася до 702 годин. Таким чином, аналізуючи перерозподіл годин, що відбувся 1938 р., можна стверджувати, що збільшення годин у V класі було сприятливим для того, щоб закладати основи володіння мовою. Щодо скорочення однієї години в VII класі, то його не можна вважати вдалим. Ми дотримуємося точки зору О.О. Миролюбова, який зазначає, що методично правильно було б провести таке скорочення в старших класах [2: 141].

Скорочення кількості годин у 1937 – 1938 рр. викликало необхідність уточнити цілі навчання іноземних мов. У 1938 р. з'явилася нова

програма, яка містила серйозні зміни у формулюванні практичної мети навчання мов. Ця програма передбачала:

1. Уміння вільно читати, з правильною вимовою і наголосами, з повним охопленням змісту, текст середньої трудності в межах проробленої тематики.

2. Уміння розуміти іноземну мову, правильно відповідати на запитання і задавати запитання в межах пройденої тематики, а також уміння переказати зміст прочитаного тексту середньої трудності.

3. Уміння перекладати з іноземної мови текст середньої трудності з мінімальним використанням словника.

4. Уміння орфографічно правильно писати в межах пройденого матеріалу і пройдених граматичних правил [13: 2].

Таким чином, знову на перше місце вийшов розвиток рецептивних умінь читання і розуміння текстів, а навчанню усного мовлення була відведена більш скромна роль. Автори програми 1938 р. вперше висунули навчання перекладу як програмну вимогу. Так, від учнів V класу вимагалось перекладати речення з вивчених текстів, у VI класі потрібно було перекладати речення, які раніше не зустрічалися в текстах для читання, а учні VIII класу повинні були вміти перекладати уривки з нових текстів.

На нашу думку, висунення рецептивних умінь читання як мети навчання можна вважати виправданим, враховуючи зменшення кількості годин на вивчення іноземних мов у школі. Водночас визначення перекладу як мети навчання іноземних мов свідчить про зростання уваги до свідомо-порівняльного підходу в навчанні іноземних мов.

Програма 1938 р. проіснувала до другої половини 40-х років. Відповідно до програми, впродовж цього часу основну увагу вчителі зосереджували на навчанні перекладу.

Аналіз програм 30-х років XX ст. показав, що перед викладанням іноземних мов у вітчизняній школі ставилася головним чином практична мета, а загальноосвітні, виховні і розвиваючі цілі чітко не формулювалися. Проте ми знаходимо ряд вказівок, які свідчать про те, що автори програм значною мірою враховували загальноосвітні цілі. Звернемося до програми 1933 р., де підкреслювалося, що учнів потрібно знайомити зі зразками класичної і сучасної художньої літератури, сприяючи створенню у них певного світогляду; необхідно використовувати (де це можливо) історичний матеріал, щоб дати учням уявлення про життя та розвиток мови і про історичну обумовленість сучасної мови [3: 179-180].

Найбільше уваги загальноосвітньому значенню іноземних мов присвятив Л.В. Щерба [14]. Він дуже переконливо доводив, яку велику роль відіграє філологія у вихованні висококультурної людини. Л.В. Щерба стверджував, що сутність філологічної освіти полягає в двомовності – доброму володінні двома мовами. На думку Л.В. Щерби, "... створення двомовності – умова хоча й абсолютно необхідна, але ще недостатня для добрих результатів лінгвістичної освіти. Потрібно, щоб

ця двомовність вела до порівняння двох мовних систем. Без дотримання цієї другої умови лінгвістичне навчання втрачає будь-яку загальноосвітню цінність" [14: 33].

Учений зазначає, що, вивчаючи іноземну мову, ми в разі необхідності починаємо замислюватися над тим, що приховується за певним іншомовним словом та за відповідними словами рідної мови, і таким чином проникаємо в сутність людської думки. За Л.В. Щербою, нічого не можна пізнати без порівняння, а єдність мови і мислення не дає нам можливість відділяти думку від способів її вираження. Іноземна мова дає нам цей спосіб, виражаючи ту саму думку іншими термінами, допомагає розкривати різні засоби вираження і в рідній мові та вчить не змішувати способи вираження із сутністю речей.

Узагальнюючи все вищесказане, Л.В. Щерба робить висновок, що загальноосвітня цінність іноземної мови як навчального предмету полягає в наступному:

"1. Учні привчаються уважно читати книги.

2. На основі цієї навички зрозуміють механізм грамотного (стилістично) письма, його важливість та необхідність у практичному житті і будуть прагнути до свідомого оволодіння стилем.

3. Звільняючись із полону рідної мови, учні звикають бачити речі такими, якими вони є в дійсності. З філософської точки зору вони одержать практичну школу діалектики, оскільки буде остаточно зруйновано уявлення про непохитність понять, яке навіюється рідною мовою, якщо його детально не співставити з іноземною, тобто практично, якщо не перекладати велику кількість важких текстів" [14: 36].

Щодо виховних і розвиваючих цілей навчання іноземних мов, то вони спеціально не визначалися у програмах 30-х років ХХ ст. Проте в середині 30-х років, коли все більше поширювалася загроза війни і припинялися безпосередні контакти з іноземцями, посилювалися тенденції ідеологічного виховання. Підручники з іноземних мов почали насичуватися радянською тематикою. Виховання здійснювалося шляхом використання ідеологічно спрямованих текстів – не автентичних, а перекладених з російської мови на іноземну.

Деякі вчителі, як зазначала Н.І. Теннова, під виховними цілями навчання іноземних мов розуміли підтримання необхідної дисципліни на уроці і часто зводили їх до нескінченного та безрезультатного "моралізування" і зауважень через погану роботу, неуважність та розмови протягом уроку [15: 12]. За О.К. Чапліною, при правильній організації викладання іноземної мови в учнів виховуються кращі якості людського інтелекту, цілеспрямованість, стимулюється інтерес до даної мови, мобілізується воля учнів до роботи над вивченням мови та формується особистість [16: 3].

Для того, щоб остаточно вирішити питання про підготовку з іноземних мов у школі, 16 жовтня 1940 р. Рада народних комісарів СРСР

прийняла спеціальну постанову "Про викладання німецької, французької і англійської мов". У ній пропонувалося до 1943 р. ввести іноземну мову з V класу у всіх середніх школах, а, починаючи з 1940/41 навчального року, в 50 школах великих міст запровадити вивчення однієї іноземної мови з III класу. Дана постанова закликала переглянути стан іноземної мови в навчальному плані школи. Так, план на 1940/41 навчальний рік передбачав збільшення кількості годин на цю дисципліну. У V – VI класах відводилося по 4 години, в VII класі – 2 – 3 години, у VIII класі – 4 години, в IX класі – 2 – 3 години і в X класі – 3 – 4 години, тобто 819 годин за весь термін навчання [2: 140]. Цей навчальний план, на думку О.О. Миролюбова, був найбільш вдалим стосовно розподілу годин по класах, але проіснував лише рік, оскільки війна перешкодила його здійсненню в наступні роки.

Умови воєнного часу спричинили зміни у змісті навчання іноземних мов. За рахунок скорочення матеріалу підручників була введена воєнна тематика. В V – VI класах вивчалися окремі слова, а з VII класу розпочиналося систематичне вивчення воєнних тем. Пропонувалося виділити всю IV чверть на повторення цієї тематики. На початку уроків з німецької, англійської і французької мов потрібно було проводити бесіди про воєнні дії на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Щодо цілей навчання іноземних мов, то у воєнні роки вони практично не змінилися, оскільки програма 1938 р., як зазначалося вище, в основних рисах проіснувала до другої половини 40-х років. Тобто перевага надавалася умінню читати, а до усного мовлення висувалися обмежені вимоги: уміти правильно відповідати на запитання і ставити запитання в межах пройденної тематики, а також переказувати зміст прочитаного тексту або робити повідомлення у зв'язку з пройденою тематикою [17: 2]. Необхідно зауважити, що в програмі 1943 р. переклад став розглядатися не лише як засіб вивчення іноземної мови, а й як ціль навчання. У IX – X класах рекомендувалося займатися перекладами (усними і письмовими) текстів як спеціально воєнних, так і політичних та побутових, пов'язаних з тематикою боротьби проти фашистських загарбників.

Після війни в країні розпочався відбудовний період, який вимагав нагальної підготовки спеціалістів середньої і вищої кваліфікації. В 1946 р. почали розроблятися проекти вдосконалення змісту іншомовної освіти. У цих матеріалах підкреслювалося, що в більшості шкіл учні погано читають іноземною мовою, не вміють застосовувати граматичні правила, володіють обмеженим запасом слів, невміло користуються словником, а в ряді шкіл іноземна мова не викладається через відсутність учителів [2: 202]. Тому питання про корінне покращення викладання іноземних мов вимагало спеціальних державних рішень.

Результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити висновок, що постанови ЦК ВКП(б) про школу 30-х років відіграли вагомий роль у посиленні уваги до вивчення іноземних мов. Зокрема

постанова ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. "Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі" чітко визначила місце і роль іноземної мови у вітчизняній школі в 30-х роках і спричинила зміну цільової установки: школа повинна була забезпечити не тільки оволодіння читанням, а й усним мовленням.

Проблема розкриття змісту та визначення основних тенденцій розвитку цілей навчання іноземних мов у вітчизняній школі впродовж наступних етапів залишається маловивченою і потребує подальших досліджень.

Література

1. *Сборник руководящих материалов о школе. Приложение к журналу "Советская педагогика" за 1952 год.* – М., 1952.
2. *Миролюбов А.А. История отечественной методики обучения иностранным языкам.* – М., 2002.
3. *Рахманов И.В. Очерк по истории методики преподавания новых западноевропейских иностранных языков.* – М., 1947.
4. *Грузинская И.А. Методика преподавания английского языка.* – М., 1939.
5. *Александр В.М. Методика преподавания немецкого языка.* – М., 1934.
6. *Программы средней школы (для школ с русским языком преподавания). Русский язык. Украинский язык. Немецкий язык.* – Х., 1933.
7. *Шильникова М.Е. Учебно-воспитательная работа школы в 1930 – 1934 годах.* – М., 1959.
8. *Программы начальной и средней школы. Иностранные языки.* – М., 1935.
9. *Левитан Б.А. Повышение качества преподавания иностранного языка в средней школе // Иностранный язык в школе.* – 1936. – № 1.
10. *Программы средней школы (городской). Иностранные языки.* – М., 1936.
11. *Сборник приказов и постановлений по Наркомпросу РСФСР.* – 1937. – № 18.
12. *Сборник приказов и постановлений по Наркомпросу РСФСР.* – 1938. – № 15.
13. *Программы средней школы. Иноземні мови (V – X класи).* – К., 1938.
14. *Щерба Л.В. Общеобразовательное значение иностранных языков и место их в системе школьных предметов // Советская педагогика.* – 1942. – № 5 – 6.
15. *Теннова Н. О воспитательной работе на уроках иностранного языка // Иностранный язык в школе.* – 1939. – № 4.
16. *Чаплина Е.К. Воспитание на уроках иностранного языка // Иностранный язык в школе. Сборник методических статей / Под ред. М.В. Сергеевского.* – М., 1944.
17. *Программы средней школы. Иностранные языки. Английский язык. Французский язык. Немецкий язык.* – М., 1943.